

IROQ VA ARAB DAVLATLARINING MARKAZIY OSIYODAGI SIYOSIY VA GEOIQTISODIY MANFAATLARI: O'ZBEKISTON BILAN HAMKORLIKNING YANGI TENDENSIYALARI

Tezis

Muallif: Ahmed Abbas Hameed

Kalit so'zlar: Iroq, Arab davlatlari, O'zbekiston, Markaziy Osiyo, tashqi siyosat, geosiyosat, geoiqtisodiyot, iqtisodiy diplomatiya, strategik avtonomiya, mintaqalararo hamkorlik, transport diplomatiyasi, investitsiya diplomatiyasi.

So'nggi yillarda xalqaro munosabatlar tizimida yuz berayotgan geosiyosiy va geoiqtisodiy transformatsiyalar Markaziy Osiyoning xalqaro siyosiy jarayonlardagi strategik ahamiyatini sezilarli darajada oshirmoqda. Rossiya–Ukraina urushi, global transport va ta'minot zanjirlarining qayta shakllanishi, energetika xavfsizligi, yangi savdo yo'laklarining rivojlanishi hamda yirik davlatlar o'rtasidagi geosiyosiy raqobat Markaziy Osiyo davlatlarini tashqi siyosiy va iqtisodiy aloqalarini diversifikatsiya qilishga undamoqda. Natijada mintaqaga Rossiya, Xitoy, Turkiya, Yevropa Ittifoqi va AQSh bilan bir qatorda Yaqin Sharq va Arab dunyosi davlatlarining qiziqishi ham ortib bormoqda.

Mazkur jarayonda O'zbekiston alohida strategik ahamiyatga ega. Markaziy Osiyoning geografik markazida joylashgan, mintaqadagi eng katta aholi bozoriga ega bo'lgan hamda barcha Markaziy Osiyo davlatlari bilan chegaradosh O'zbekiston mintaqaviy siyosiy va iqtisodiy jarayonlarda muhim o'rin egallaydi. O'zbekistonning so'nggi yillarda ochiq va pragmatik tashqi siyosatga, tashqi iqtisodiy aloqalarni diversifikatsiya qilishga va yangi sheriklik formatlarini rivojlantirishga qaratilgan siyosati Arab davlatlari bilan munosabatlarni kengaytirish uchun ham yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Shu nuqtai nazardan, Iroqning Markaziy Osiyodagi, xususan O'zbekistondagi manfaatlarini o'rganish alohida ilmiy ahamiyatga ega. Iroq ko'pincha xalqaro munosabatlar tadqiqotlarida faqat Yaqin Sharq xavfsizligi, Eron–AQSh munosabatlari yoki mintaqaviy mojarolar kontekstida tahlil qilinadi. Biroq Iroqning tashqi siyosatida iqtisodiy diplomatiya, savdo aloqalarini kengaytirish, investitsiyalarni jalb qilish va yangi geografik hamkorlik yo'nalishlarini shakllantirish jarayonlari ham tobora muhimlashmoqda. Shu sababli Iroqning Markaziy Osiyoga nisbatan siyosatini alohida tadqiqot obyekti sifatida ko'rib chiqish dolzarb ilmiy masalalardan biridir.

Iroqning Markaziy Osiyoga qiziqishini bir nechta o'zaro bog'liq omillar orqali izohlash mumkin. Birinchidan, iqtisodiy diplomatiyani diversifikatsiya qilish zarurati Iroqning yangi savdo va investitsiya hamkorlarini izlashini rag'batlantirmoqda. Ikkinchidan, Markaziy Osiyo davlatlari, xususan O'zbekiston bilan qishloq xo'jaligi, oziq-ovqat, to'qimachilik, farmatsevtika, turizm, transport va boshqa sohalarda hamkorlik qilish imkoniyatlari mavjud. Uchinchidan, Markaziy Osiyo Iroq uchun Osiyo bozorlariga chiqish, yangi transport va savdo aloqalarini shakllantirish nuqtai nazaridan istiqbolli makon sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

O'zbekiston va Iroq o'rtasidagi munosabatlarning so'nggi davrdagi faollashuvi ushbu jarayonning amaliy ifodasidir. 2025-yil dekabrda Bag'dodda O'zbekiston va Iroq o'rtasida siyosiy maslahatlashuvlarning birinchi raundi o'tkazilib, unda siyosiy, savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy, madaniy va gumanitar aloqalarni kengaytirish masalalari muhokama qilingan. Tomonlar akademik aloqalarni rivojlantirish, madaniy almashinuvni kuchaytirish va xalqaro hamda mintaqaviy kun tartibi bo'yicha muloqotni davom ettirishga kelishgan.

Bu jarayonni faqat ikki tomonlama diplomatik munosabatlarning oddiy kengayishi sifatida baholash yetarli emas. Mazkur jarayonni **O'zbekistonning tashqi siyosiy va iqtisodiy diversifikatsiyasi hamda Iroqning Yaqin Sharqdan tashqaridagi yangi sheriklik tarmoqlarini shakllantirish strategiyasi kesishadigan nuqta** sifatida tahlil qilish mumkin.

Iroq uchun O'zbekiston bilan hamkorlikning muhim jihatlaridan biri — Markaziy Osiyoning eng yirik iqtisodiy va demografik markazlaridan biri bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqalarni rivojlantirish imkoniyatidir. O'zbekiston uchun esa Iroq bilan aloqalarni rivojlantirish Arab dunyosining markaziy va janubiy qismlariga chiqish, savdo geografiyasini kengaytirish va Yaqin Sharqdagi yangi iqtisodiy hamkorlar bilan munosabatlarni mustahkamlash imkonini beradi.

2025-yil dekabrda Bag'dodda O'zbekiston–Iroq biznes forumi o'tkazilib, unda savdo to'siqlarini kamaytirish, tarif sharoitlarini optimallashtirish, sertifikatlash jarayonlarini tezlashtirish va logistika masalalari muhokama qilingan. 2026-yil yanvarida esa Toshkentda O'zbekiston–Iroq investitsiya va biznes forumi o'tkazilib, unda 300 dan ortiq O'zbekiston va Iroq biznes vakillari qatnashgan.

Mazkur jarayonlarning siyosiy ahamiyati shundaki, iqtisodiy aloqalar ikki davlat o'rtasidagi siyosiy munosabatlarning institutsional bazasini mustahkamlashi mumkin. Ya'ni savdo va investitsiya aloqalari bu yerda faqat iqtisodiy manfaat emas, balki **“iqtisodiy diplomatiya orqali siyosiy yaqinlashuv”** mexanizmi sifatida namoyon bo'lmoqda.

2026-yil iyun oyida Toshkent xalqaro investitsiya forumi doirasida O'zbekiston va Iroq o'rtasida qo'shma biznes kengashining tashkil etilishi ham ushbu tendensiyaning institutsional tus olayotganini ko'rsatadi. Qo'shma biznes kengashi ikki davlat xususiy sektori o'rtasidagi aloqalarni tizimlashtirish va

foydalanilmayotgan savdo-iqtisodiy salohiyatni ishga solish mexanizmi sifatida qaralishi mumkin.

Shu o'rinda Iroqning O'zbekiston bilan munosabatlarini boshqa Arab davlatlarining Markaziy Osiyodagi siyosati bilan qiyoslash ilmiy jihatdan muhimdir. Saudiya Arabistoni, Birlashgan Arab Amirliklari va Qatar kabi davlatlar Markaziy Osiyodagi faoliyatini katta moliyaviy imkoniyatlar, investitsiyalar, energetika, infratuzilma va iqtisodiy diplomatiya orqali amalga oshirish imkoniyatiga ega. Iroqning iqtisodiy salohiyati va tashqi siyosiy imkoniyatlari ushbu davlatlardan farq qiladi. Shu sababli Iroqning Markaziy Osiyodagi strategiyasini Saudiya Arabistoni yoki BAA strategiyasining oddiy nusxasi sifatida emas, balki o'ziga xos **“hamkorlikni diversifikatsiya qilish strategiyasi”** sifatida tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Bu yerda muhim ilmiy savol yuzaga keladi: **Iroq Markaziy Osiyoda o'zining geosiyosiy va geoiqtisodiy mavqeini qanday shakllantirishi mumkin?**

Iroqning asosiy ustunliklaridan biri uning Yaqin Sharqdagi geografik joylashuvidir. Iroq Turkiya, Eron, Fors ko'rfazi va Arab dunyosi bilan bog'langan davlat sifatida mintaqalararo aloqalarda muhim vositachi bo'lish imkoniyatiga ega. Markaziy Osiyo bilan aloqalar rivojlangan taqdirda, Iroq o'zining geografik mavqeidan foydalanib, Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq o'rtasidagi iqtisodiy va transport aloqalarining bir bo'g'iniga aylanishi mumkin.

Biroq Iroqning Markaziy Osiyodagi imkoniyatlarini cheklovchi omillar ham mavjud. Iroqning ichki siyosiy tizimi, xavfsizlik masalalari, iqtisodiyotning uglevodorod sektoriga yuqori darajada bog'liqligi va mintaqadagi boshqa kuchlarning raqobati uning tashqi siyosiy imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu sababli Iroqning Markaziy Osiyodagi ta'sirini baholashda uning siyosiy

niyatlari bilan real institutsional va iqtisodiy imkoniyatlari o'rtasidagi farqni hisobga olish zarur.

Mazkur holat tadqiqot uchun muhim analitik yondashuvni taklif qiladi: **“manfaat – imkoniyat – ta'sir” uchligi**. Davlatning mintaqadagi manfaatlari mavjud bo'lishi uning avtomatik ravishda real siyosiy ta'sirga ega bo'lishini anglatmaydi. Ta'sir manfaatlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan iqtisodiy resurslar, diplomatik institutlar, transport imkoniyatlari, siyosiy ishonch va uzoq muddatli strategik loyihalarning mavjudligiga bog'liq.

O'zbekiston misolida ushbu model ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. O'zbekiston turli tashqi aktorlar o'rtasidagi raqobatni o'zining iqtisodiy va siyosiy manfaatlari uchun ishlatishga intilayotgan davlat sifatida ko'rilishi mumkin. Shu sababli Iroq va boshqa Arab davlatlarining O'zbekistonga bo'lgan qiziqishi O'zbekiston uchun tashqi siyosiy sheriklarni diversifikatsiya qilish imkoniyatini oshiradi.

Bunda O'zbekistonning strategik vazifasi tashqi aktorlardan birini tanlash emas, balki turli sheriklar bilan parallel va pragmatik munosabatlarni rivojlantirish orqali **strategik avtonomiyani** mustahkamlashdan iborat. Iroq, Saudiya Arabistoni, BAA va Qatar bilan aloqalarning rivojlanishi ushbu siyosatning Arab dunyosidagi yo'nalishini tashkil qilishi mumkin.

Bundan tashqari, O'zbekiston–Iroq munosabatlarini faqat ikki tomonlama darajada emas, balki **Markaziy Osiyo–Yaqin Sharq aloqalarining yangi modeli** sifatida ko'rib chiqish mumkin. Bunda O'zbekiston Markaziy Osiyoning iqtisodiy va siyosiy markazi sifatida, Iroq esa Yaqin Sharq va Arab dunyosining muhim davlatlaridan biri sifatida o'zaro aloqalarni mintaqalararo darajaga olib chiqishi mumkin.

Ayniqsa, transport va logistika masalasi ushbu jarayonda strategik ahamiyat kasb etadi. Markaziy Osiyo davlatlarining dengiz portlariga chiqish imkoniyatlarini diversifikatsiya qilishga bo'lgan ehtiyoji Yaqin Sharq yo'nalishlarini muhimlashtirmoqda. Shu jihatdan Eron orqali janubiy yo'nalishlar, Fors ko'rfazi portlari va boshqa transport tarmoqlari O'zbekiston uchun muqobil savdo imkoniyatlarini yaratishi mumkin. 2025-yilda Afg'oniston savdosining Eron va Markaziy Osiyo orqali muqobil yo'nalishlarga qayta yo'naltirilgani ham ushbu transport geografiyasining o'zgaruvchanligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, O'zbekistonning Arab davlatlari bilan munosabatlari faqat savdo va investitsiya bilan cheklanmasligi mumkin. Turizm, ta'lim, madaniy diplomatiya, ilmiy almashinuv, raqamli iqtisodiyot va qishloq xo'jaligi kabi yo'nalishlar uzoq muddatli siyosiy yaqinlashuv uchun "yumshoq infratuzilma" yaratadi. Masalan, O'zbekiston va Iroqning turizm va investitsiya sohalaridagi aloqalari 2026-yilda yanada kengaytirila boshlagani kuzatilmoqda.

Demak, Iroqning Markaziy Osiyodagi siyosatini boshqa Arab davlatlari bilan qiyoslash natijasida Arab dunyosining mintaqadagi ishtirokini bir xil hodisa sifatida ko'rish noto'g'ri ekanligi namoyon bo'ladi. Har bir Arab davlatining mintaqadagi imkoniyatlari, resurslari va strategik maqsadlari turlicha. Saudiya Arabistoni ko'proq energetika, investitsiya va siyosiy diplomatiya imkoniyatlariga ega bo'lsa, BAA investitsiya, logistika va infratuzilma sohalarida ustunlikka ega; Qatar esa moliyaviy, diplomatik va gumanitar vositalardan foydalanishi mumkin. Iroq esa o'zining geografik joylashuvi, tarixiy-madaniy aloqalari va Yaqin Sharqdagi siyosiy mavqeiga tayangan holda alohida strategiya shakllantirishi mumkin.

Shunday qilib, O'zbekiston Arab davlatlari bilan munosabatlarni rivojlantirish orqali nafaqat iqtisodiy sheriklar sonini oshiradi, balki o'zining

tashqi siyosiy manevr maydonini ham kengaytiradi. Bunda Iroq bilan aloqalar alohida ahamiyatga ega bo'lib, u O'zbekistonning Arab dunyosiga chiqishining muhim siyosiy va iqtisodiy kanallaridan biriga aylanishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqotdan kelib chiqadigan asosiy xulosa shundan iboratki, Iroq va boshqa Arab davlatlarining Markaziy Osiyoga qiziqishi alohida va bir-biridan uzilgan tashqi siyosiy jarayonlar emas, balki xalqaro tizimdagi geosiyosiy va geoiqtisodiy qayta muvozanatlashuvning bir qismidir. Markaziy Osiyoning strategik joylashuvi va O'zbekistonning mintaqadagi markaziy o'rni Arab davlatlari uchun yangi hamkorlik imkoniyatlarini yaratmoqda.

Iroqning ushbu jarayondagi o'ziga xosligi uning Yaqin Sharqdagi siyosiy mavqei, geografik joylashuvi va yangi iqtisodiy diplomatiyaga bo'lgan ehtiyoji bilan belgilanadi. O'zbekiston bilan siyosiy maslahatlashuvlar, biznes forumlari va qo'shma biznes kengashi kabi institutsional mexanizmlarning paydo bo'lishi ikki tomonlama munosabatlarning deklarativ diplomatiyadan amaliy iqtisodiy va siyosiy hamkorlikka o'tayotganini ko'rsatadi.

Biroq Iroqning Markaziy Osiyodagi ta'sirini oshirish imkoniyati uning mavjud resurslari va institutsional salohiyatiga bog'liq bo'ladi. Shu sababli Iroqning strategiyasini boshqa Arab davlatlarining nisbatan katta moliyaviy va investitsion imkoniyatlari bilan qiyoslash muhim ilmiy masala hisoblanadi.

O'zbekiston uchun esa Iroq va boshqa Arab davlatlari bilan aloqalarni rivojlantirish tashqi siyosiy diversifikatsiya, yangi investitsiya va savdo imkoniyatlarini jalb qilish, transport yo'nalishlarini kengaytirish hamda Markaziy Osiyoning xalqaro geoiqtisodiy tizimdagi rolini mustahkamlash imkonini beradi.

Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston–Iroq munosabatlarini alohida ikki tomonlama munosabatlar sifatida emas, balki **Markaziy Osiyo va Arab dunyosi o'rtasida shakllanayotgan yangi siyosiy-geoiqtisodiy bog'liqlikning bir qismi** sifatida tadqiq qilish ilmiy jihatdan istiqbolli yo'nalishdir. Mazkur yondashuv Iroqning mintaqadagi o'rnini, Arab davlatlarining Markaziy Osiyoga bo'lgan strategik qiziqishini va O'zbekistonning ushbu jarayondagi faol tashqi siyosiy rolini birgalikda tahlil qilish imkonini beradi.